

PSMA014 Psychoterapie dětí a dospívajících

Rodinná terapie

Mgr. Milan Pilát

FN Brno - Dětská nemocnice
Oddělení dětské psychiatrie a klinické psychologie
Ambulance klinické psychologie a psychoterapie
FF MU 2020/2021

Co je to rodina?

(psychosociální charakteristicky)

Co je to rodina?

Rodina je nejmenší možný bio-psycho-sociální systém, schopný úplné replikace, tedy jak genetické (biologické) tak kulturní (sociální).

Všechny ostatní, dnes pestré možnosti péče o dítě jsou jen náhradním řešením, což samozřejmě neznamená, že takové složité systémy nezasluhují naši péči. (*Trapková & Chvála, 2004: Rodinná terapie psychosomatických poruch*)

Rodina a RT – teoretická východiska

- Děloha = fyziologické zrání
- Rodina = sociální zrání
 - žít v lidském světě nezávisle na své původní rodině („sociální děloze“)
 - vytvořit v prvních letech života základní „psychické orgány“, jejichž funkce se rozvíjí nejprve v chráněném prostředí rodiny → samostatná konfrontace s vnějším světem
- Rodina má svůj vnitřní řád, hierarchii, tendenci směřovat k homeostáze (harmonii)

Rodičovství je nerozveditelné

- naprostá většina dospělých i dětí vnímá vážná rizika rozchodu rodičů a obává se jich

Systemové vlastnosti v rodině

- Systém (rodina) není součtem jeho částí (jednotlivců, dvojic, trojic,..)
- Příznak nemusí být vlastností jednotlivce, ale širšího subsystému (dvojice, trojice,...) nebo projevem dynamiky rodiny jako celku
- **Hospodaření s mužskou a ženskou potencí v rodině je systemovou vlastností, která se významně podílí na vzniku a léčbě poruch a nemocí**

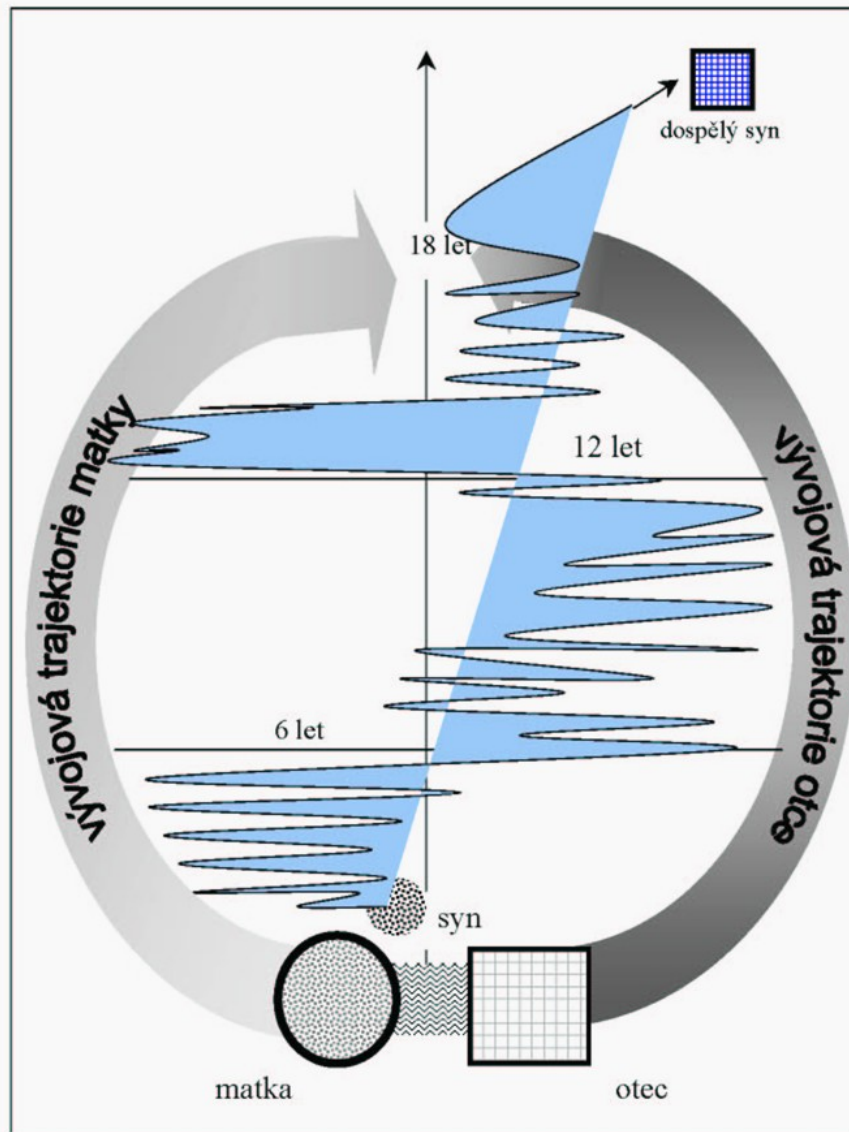

Vývoj dítěte v rodině, separace a „sociální porod“

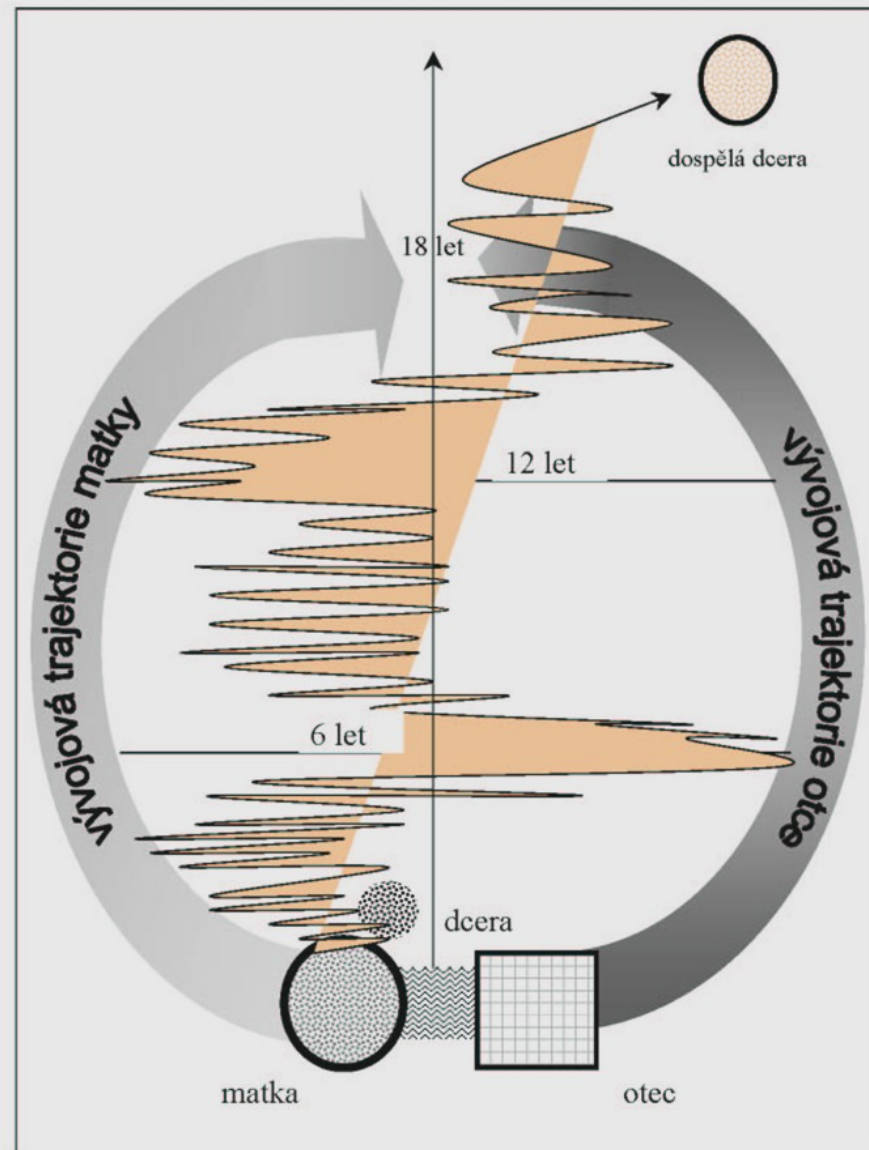
- Charakteristiky společné s fyziologickým porodem dítěte:

9měs gravidity = 18let psychosociálního vývoje dítěte v rodině

- Kolem šesti let se dítě vydává z chráněného vnitřního (ženského) světa do nepohodlí vnějšího (mužského) světa (nástup do školy, řešení Oidipovského komplexu), poslední třetina cesty k dospělosti se začíná kolem 12 let nástupem puberty.

Obr.č.3.: Vývojová trajektorie syna

Obr.č.2.: Vývojová trajektorie dcery

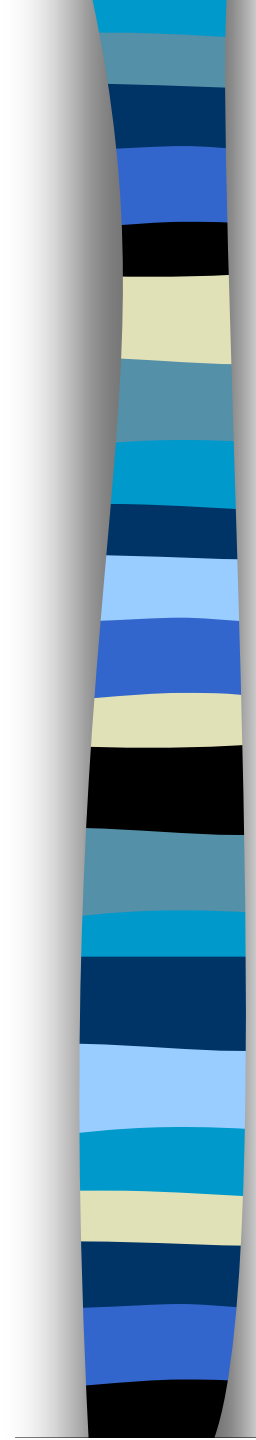
Porod (separace)

- tělesně i sociálně zevnitř ven

- Biologicky je počato v těle matky a první separační zkušenosti ve směru zevnitř ven nutně patří do tohoto vztahu
- Kdežto k otci přichází dítě zvenčí a počáteční prožitková situace zakládá jiný typ vztahu než s matkou – vysvobozuje dítě z diády vztahu *matka-dítě*, otevírá perspektivu do světa mimo rodinu (Oidipský konflikt - př. *Vodník, Hamlet*)
- Mateřství představuje princip slasti, otcovství princip reality
- Mezi oběma principy dítě životadárně osciluje, vztahem s matkou „brzdí“, vztahem s otcem „přidává plyn“, díky tomu se pohybuje dětstvím bezpečně

Životní cyklus „normální“ rodiny

Stadium v životním cyklu	Vývojový úkol	Nutné změny
1. Odpoutání se od rodičů	<i>Akceptace oddělení se od rodičů</i>	<ul style="list-style-type: none">- Individualizace a diferenciacce dospívajícího- vývoj od intimity v rodině k vrstevníkům- finanční nezávislost
2. Mladé manželství	<i>Přihlášení se k nové rodině</i>	<ul style="list-style-type: none">- utváření manželství- změna vztahu k pův. rod.a k přátelům se zapojením partnera
3. Rodina s malými dětmi	<i>Akceptace nových členů rodiny</i>	<ul style="list-style-type: none">- uvolnění místa dítěti (dětem)- přijetí rodičovské role- změna vztahu k původní rodině – predefinování rodičovských a prarodičovských rolí

<p>4. Rodina s dospívajícími dětmi</p>	<p><i>Rozšiřovat flexibilitu rodinných hranic</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - změna vztahu rodič-dítě tak, aby bylo dospívajícímu umožněno přicházení a odcházení - důraz na manželství středního věku a kariéru - péče o starší generaci
<p>5. Rozvolnění mezi generacemi</p>	<p><i>Akceptovat různé odcházení a přicházení</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - potvrzení rodinného systému jako dyády - vývoj „dospělého“ vztahu k dětem a jejich partnerům - změna vztahů – vytvoření místa pro partnery dětí a vnuky - vyrovnání se s nemocí a smrtí vlastních rodičů
<p>6. „Prázdné hnízdo“ – fáze rodiny na sklonku života</p>	<p><i>Akceptování změny generačních rolí</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - udržení zájmu navzdory biol. a mentálním úbytkům, otevření se novým rod. a soc. rolím - podpora střední generace - udržet prostor pro zkušenosti starší generace - vyrovnání se se ztrátou a smrtí, příprava na umírání

Základní faktor sociálního vlivu a vývoje = jazyk

- Vlastním médiem rodiny je **jazyk** vyrůstající ze schopnosti živých bytostí neustále přiřazovat **významy** jakýmkoli sekvencím událostí.

Podstatná v životě nejsou fakta, ale významy.

(Význam a hodnota symptomu, nemoci, vztahu, události)

Dva jazykové módy

FEMINNÍ:

- Akceptující
- Podporující
- Pasivní
- Vyčkávající
- Vcítivý
- Vytváří prostor
- Pečuje o síť vztahů
- Kontejnující

MASKULINNÍ:

- Vyžadující
- Vymezující
- Aktivní
- Vymáhající
- Necítivý
- Omezuje prostor
- Pečuje o hierarchii
- Penetrující

Mužský jazyk

Absence - zpomaluje se růst dětí, snižuje se jejich odolnost, výkonnost, stávají se choulostivými a rozmazlenými, jen s obtížemi překonávají nároky separace.

Nadbytek - vycepované, emočně frustrované, napjaté, mají často poruchy řeči, bývají vnitřně chudé, v extrémním případě, není-li dostupný také mateřský jazykový modus, se zastavuje růst.

Ženský jazyk

Charakteristiky:

- hranice mezi zamlčovaným a vysloveným není zcela zřetelná
- dorozumíváním s druhými (především s dětmi), na preverbální úrovni
- projev nese známky prožívání (zdroje a oporu je možné tušit v instinktech)
- spíše pozoruje, vyčkává, nerada vyslovuje nezralé myšlenky, a to ne proto, že by je neměla dostatečně rozumem zpracované, ale proto, že ještě necítí jejich váhu a platnost pro vnější svět
- formuluje až tehdy, kdy cítí, že je čas, to pak s velkou určitostí, naléhavostí, často s výrazným emočním doprovodem. Může být vlastním projevem sama zmatená, s jakou silou a jistotou je ona i druhý konfrontován. Nenaléhá na změnu, ale sama se proměňuje.
- Když se včas nepřidá mužský princip, který by vnesl strukturu (omezení, pravidla, řád), může se stát sobě i pro okolí destruktivní („Hrnečku vař“)
- Hierarchie ženu nezajímá a nemá pro ni cit, podceňuje význam, jaký má hierarchie ve světě mužském, to bývá také zdrojem mnoha nepochopení a omylů
- Ochraňuje, zúzkostňuje, zastavuje

Transgenerační vývoj, přenos

- Zátěž z předchozích generací, která přesáhla kritickou mez tolerance rodiny (smrt jednoho z rodičů, rozvod, atp.). V dalších generacích jako by se pak rozhodovalo, zda bude tato „rána“ zahojená a život rodu bude pokračovat, nebo naopak dojde-li k pokračování destrukce (nemoc, „vyhynutí“ - sterilita).
- Seberegulující síly přestupující generace
(Je možné, že jsou některé chorobné stavy ve službách takové seberegulace a pokud je za každou cenu odstraňujeme, můžeme zhoršovat stav populace?)
- Bez znalosti transgeneračního kontextu používáme čím dál dokonalejší technologii, kterou bez pochopení vnitřních sil interakčního prostředí rodiny jako celku můžeme iatrogenizovat.

Rodinná terapie – základní teze

- **Nemoc má funkci** (zastavuje, udržuje, je pro někoho nebo proti někomu, zisky z nemoci atp.)
- **Nemoc je členem rodiny**
- **Souvisí s nějakým vztahem** („Komu se to dítě počurává?“)
- **Příběhy o událostech** - příběhy alternativní, léčivé
- **Orientace na rozdíly** – RT s konkrétní rodinou vyvstávají do rodinného vědomí dilemata do té doby popíraná a nutí rodinu k vyjasňování

Rodinná terapie – základní teze

- Lineární x cirkulární kauzalita
- Změna 1. řádu (př. zásah terapeuta, změna chování) → změna 2. řádu („změna změny“, tj. změna významu, přerámování mínění)
- Terapie jako příležitost ke změně (terapie je kontextem změny)

Rodinná systemická terapie

- **Kontext**

(každý kontext je spojen s jiným významem)

- **Přesvědčení**

(Co děláme, je správné. Každý dělá v dané chvíli to nejlepší, čeho je schopen)

- **Pozorovatel je vždy součástí systému**

(nelze dosáhnout objektivitu, výsledek pozorování je konstrukcí)

Rodinná systemická terapie

- Stranění všem → neexpertní pozice (expert je pacient)
- Neutralita k řešení
- Terapeutická zvědavost
- Důraz na jazyk
- Spolupracující (kolaborativní) přístup
- Reflektující tým

Rodinná terapie - charakteristiky

- Terapeutická zakázka je společným dílem
- Důraz na dodržování rodinného settingu
- Svou povahou má nejbližší k žité realitě rodiny
- Delší rozdíly mezi jednotlivými sezeními
- Menší počet sezení
- Práce se širším systémem (další členové systému)